

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЮВЕНАЛЬНОЇ ЮСТИЦІЇ В УГОРЩИНІ: ІСТОРИЧНІ ФАКТИ ТА КРИМІНОЛОГІЧНІ ДУМКИ

Стаття присвячена дослідженню організаційно-правових аспектів в Угорщині, які радикально змінили принципи судової системи та її цілі, де ідея збереження та виховання посіла центральне місце. Проаналізовані особливості ювенального суду як органу правосуддя, так і органу в сфері захисту дітей.

Ключові слова: перша кримінальна новела Угорщини, ювенальний суд, ювенальна система, захист прав неповнолітніх.

Статья посвящена исследованию организационно-правовых аспектов в Венгрии, которые радикально изменили систему правосудия и ее цели, где идея сохранения и воспитания заняла центральное место. Проанализированы особенности ювенального суда как в роли органа правосудия, так и органа в сфере защиты прав детей.

Ключевые слова: первая криминальная новелла Венгрии, ювенальный суд, ювенальная юстиция, защита прав несовершеннолетних.

The article is devoted to the study of the organizational and legal aspects of juvenile justice in Hungary that radically changed the principles of the judgement system and its aims, where the thought of saving and education has come into the limelight concerning juveniles. The juvenile court is analyzed in the role of fulfilling the task of jurisdiction, but as well the task of protection of children.

Key words: first Hungarian criminal novel, juvenile court, juvenile justice, protection of minors' rights.

Постановка проблеми. Зростання злочинності неповнолітніх та зниження моральних цінностей в окремих частинах суспільства в ХХ столітті все більшу увагу звернуло на існування ювенальної юстиції. Реформування судової системи сходило до того, що правовідношення стосовно неповнолітніх, крім встановлення істини, насамперед мало вмщувати виражені виховні ідеї, здійснення яких мало бути покладено на новостворені спеціалізовані суди.

Перед втіленням ідеї у реальність перед Угорщиною постала проблема дослідження міжнародного досвіду, в результаті чого за основу була взята американська модель ювенальної юстиції, де суд у справах неповнолітніх виступав не виключно в якості органу винесення вердикту, але першочергово в ролі «органу захисту та врятування неповнолітніх». Досліджуючи угорські наукові розроблення та літературу, неодноразово зустрічаються згадки про денверського ювенального суддю Ліндсея (Linsey), якого вони, та й не лише вони, вважать реформатором системи правосуддя щодо неповнолітніх. Саме Ліндсею можемо завдячувати існуванню особливої ідеї ювенальної юстиції, адже через особливий ступінь відповідальності до свого призначення як судді він заклав ті правові основи, які дозволили розглядати такий інститут скоріше в якості школи, ніж виключно як органу правосуддя [1, с. 152].

Метою статті є аналіз зародження та еволюції розвитку ювенальної юстиції в Угорщині, що пропонуємо дослідити в хронологічному порядку, детально проаналізувавши законодавчі зміни в сфері правосуддя стосовно неповнолітніх.

Виклад основного матеріалу. Так, одним із найвагоміших правових актів ХІХ століття в Угорщині, що стосувався питання правосуддя щодо неповнолітніх, був Кримінальний кодекс Угорщини від 1878 року, більш поширений за назвою «Чемегі кодекс» (Csemegikódex), названий

на честь автора кодифікації Чемеґі Кароя (Csemegei Károly) [2]. Хоча у Кодексі 1878 року були відсутні норми, які передбачали безструктурне вирішення питання про особливе правовідношення стосовно неповнолітніх, у практичному розумінні все ж таки це питання було реалізоване. Таким чином, були передбачені спеціальні покарання, передбачався захист усіх неповнолітніх, які цього потребували, навіть тих, які не скоювали злочину. Кодекс наслідував ідеї класичної школи кримінального права, що, відповідно, поставило питання щодо аналізу особистості винного на останній план, також не були визначені межі превенції та зміст виховання.

Визначальною стала роль суду у справах неповнолітніх не лише в ракурсі здійснення правосуддя, але й поєднання роботи органів правосуддя із органами соціальної політики та захисту прав дитини, що і стало однією із найвагоміших концепцій оновлення законодавства. Проте більшість науковців була схильна до того, що виконання ювенальним судом завдань соціально-політичного органу є негативною тенденцією [3, с. 852–854].

Підсумовуючи, Мезеї Борно (Mezey Barna) називав кодекс антигуманним та окреслив такі завдання для майбутньої кодифікації, як оновлення, розвиток, виховання, захист та поліпшення [4, с. 29–30].

Надалі перші суттєві зміни в системі правосуддя у справах неповнолітніх в Угорщині можемо констатувати в 1908 році, які були мотивовані неприємними статистичними даними, які свідчили про зростання злочинності серед неповнолітніх та вплив суспільно небезпечного та криміногенного середовища, в яке потрапляли неповнолітні для відбування покарання, на формування криміналістичних банд та угруповань [5, с. 4]. Саме в цей час питання виховання неповнолітніх, їхньої ресоціалізації та індивідуалізації правовідношення до них виступили на передній план, повністю змінивши ідею правосуддя щодо цієї категорії населення та зумовивши низку суттєвих змін у системі правосуддя. З цього приводу Балог Йено (Balogh Jenő) зазначав: «Неповнолітні не є однаковими, їх необхідно групувати та надавати захист залежно від потреб групи» [6, с. 140].

Змінилась і роль суду, який у своїй роботі займався вже превентивними, а не репресивними завданнями; а попередження злочину при цьому пов'язували не виключно із діянням особи, а із предельно-квентним станом, тобто можливими моральними та соціальними загрозами [7, с. 5].

У 1913 році вперше окремим законодавством Угорщини було передбачено відокремлення в окрему правову групу, де на суд покладали нове завдання, яке повністю відрізнялося від попереднього. Через те, що норми матеріального права стали робити основний акцент на виховання та перевиховання неповнолітнього, норми процесуального права передбачили вимоги вже не лише до вивчення окремих деталей справи, а й до вивчення особи неповнолітнього, його індивідуальності та життєвих стосунків. Суддя поклав на перший план необхідність врятування неповнолітнього замість попереднього лише припинення злочину [8]. Особливою сферою компетенції ювенальних суддів стало моральне збереження неповнолітнього, де суддя виступав у ролі *paterfamilias*, ці дії переслідували ідею перевиховання неповнолітнього за допомогою м'якших засобів [9, с. 36].

Таким чином, навчання стало однією медаллю, з одного боку якої виступали представники суду, а з іншого – неповнолітні. Саме через це міністром юстиції Угорщини були створені спеціальні курси навчання для суддів за допомогою представників гуманітарних наук, соціологів, психіатрів, кримінологів, педагогів, спеціалістів у сфері виховання дитини [9, с. 38–39]. Надалі з метою подальшої практичної реалізації норм закону були створені структуральні умови, і за декілька років кількість виховних закладів та будинків догляду збільшилась утричі [1, с. 157–158].

Адвокат та уповноважений міністра юстиції Кенеді Гейза (Kenedi Géza), аналізуючи значимість нового закону, згадав та гостро засудив так званий авитичний принцип помсти та підтримав напрям ресоціалізації, який зосереджувався на використанні тих дієвих методів впливу на злочинця, які сприяли б поверненню вже здорових членів у суспільство, та звернув увагу на застосування превентивних методів попередження злочинності [9, с. 24, 33]. Цим відображуючи основну ідею Беккарії: «основна ідея кримінального права полягає у подальшому нескоєнні злочинів». Через це необхідність повернення суспільству здорових, виправлених в індивідуальному порядку осіб, стала завданням органів правосуддя [10, с.26].

Висновки. Коли перед Україною постало питання реформування правосуддя стосовно неповнолітніх, то постає потреба не у виключно лексичній видозміні, але й в змістовому наповненні. Основним предметом аналізу в Угорщині під час дослідження системи ювенальної юстиції стало питання забезпечення «іншого правовідношення». Таким чином, найвищі інтереси неповнолітнього виступили орієнтиром у всіх діяннях. По-перше, було передбачено структурне

відокремлення ювенального суду. По-друге, був чітко визначений зміст такого спеціального правовідношення, а також встановлені спеціальні засоби правого впливу. По-третє, були визначені такі спеціальні завдання ювенального суду, як превенція, виховання, ресоціалізація. По-четверте, спеціальні завдання зумовили наявність кваліфікації ювенальних суддів, адже ефективність роботи суду була прямо пропорційна правильним застосуванням тих чи інших заходів, чіткій та цілеспрямованій роботі судді за наявності необхідних знань та правосвідомості. Реалізацію цього питання держава забезпечила у вигляді проведення курсів та тренінгів, визначила зміст цих знань. По-п'яте, була передбачена співпраця із іншими органами влади, адже був доказаний прямий зв'язок між діяльністю органів правосуддя, поліції, прокуратури із питаннями шкоди, завданої особистості неповнолітнього, його самооцінці, суспільної ролі та в подальшому розвитку його долі.

Підсумувавши вищезазначене, можемо заявити, що досвід роботи Угорщини у встановленні ювенальної юстиції може слугувати вдалою референційною рамкою для роботи України в цьому напрямі, адже проаналізовані історичні факти та кримінологічні ідеї можуть допомогти як в уникненні майбутніх помилок, так і в розробленні змісту власної стратегії розвитку.

Список використаних джерел:

1. Szilvia. A fiatalok bíróságáról szóló törvényjavaslat a parlamenti hozzászólások tükrében // Publicationes Universitatis Miskolcensis Sectio Juridica et Politica, Tomus XXXI. (2013), o. 151–162.
2. 1878. évi. V. Törvénycikk – magyar büntető törvénykönyv a büntettekről és vétségekről (Csemegi-kódex) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=87800005.TV&txtreferer=A1100210.TV>
3. Márkus Dezső. Magyar Jogi Lexikon. 1. kötet, Budapest, Pallas Irodalmi és nyomdai Részvénytársaság, 1898., o. 920.
4. Mezey Barna. A kor kérdése a magyar büntetőjog történetében. A fiatalok bűnelkövetők történetéhez. Rendészeti szemle, 2008., 7–8., o. 20–30.
5. Bernolák Nándor. A modern büntető politika és a társadalom kötelességei. Magyar Gazdák Szemléje. A Magyar Gazdaszövetség folyóirata, Budapest, 1908, 13., o. 4–11.
6. Balogh Jenő. Fiatalok és büntetőjog. Budapest, Athenaeum Kiadó, 1909, o. 157.
7. Lévai Miklós. A fiatalok büntetőjogi felelőségének szabályozása Magyarországon. Gyermek és Ifjúságvédelem, 1990., 4., o. 3–15.
8. 1913. évi VII. Törvény – a fiatalok bíróságáról [Електронний ресурс]. Режим доступу : <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=91300007.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D37>
9. Az 1910–1915 évi országgyűlés képviselőházának naplója, XVIII. kötet. 1913. január 22. – március 15. Vp., Pesti Könyvnyomda – részvénytársaság, 1913, 435. országos ülés, 22. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://library.hungaricana.hu/hu/view/OGYK_KN-1910_18/?pg=0&layout=s.
10. Cesare Beccaria. A bűnökről és a büntetésekről. (Ford.: Madarász Imre), Eötvös József Könyvkiadó, Budapest, 1998., o. 112.